

ЖАЪФАР МУҲАММАД ТЕРМИЗИЙ МОДЕРН ШЕЪРИЯТИДА БАДИИЙ ВА ФАЛСАФИЙ ТАФАККУР УЙЎУНЛИГИ

Дилафруз Мукумова,

филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
Термиз иқтисодиёт ва сервис университети доценти в.б.

АННОТАЦИЯ

Жаъфар Муҳаммад Термизий замонамизнинг таниқли зуллисонайн, шу билан бирга модерн ва постмодерн шоирларидан биридир. Унинг форс-тожик ва ўзбек тилларида яратилган шеъриятида ирфоний ва фалсафий мазмунлар чуқур акс этган. У муҳаббат, инсоният ва табиатни ҳайратланарли тарзда тасвирлаб келаётган шоир. Шу пайтгача файласуф шоирнинг йигирмага яқин шеърий тўплам ва китоблари Ўзбекистон, Тожикистон ва Эронда нашрдан чиққан ва бир қанча тилларга таржима бўлган.

Жаъфар Муҳаммад Термизий шеърларида мумтоз ва замонавий шеърият, анъанавийлик ва новаторлик, бадиийлик ва фалсафийлик мутаносиб тарзда уйғунлик касб этган.

Ушбу мақолада Жаъфар Муҳаммад Термизий модерн шеъриятида бадиий ва фалсафий тафаккур уйғунлиги масаласи унинг форс-тожик тилида ёзилган “Ҳандасаи имрӯз” (Бугун геометрияси”) мисолида таҳлил ва тадқиқ этилади.

Калим сўзлар: *Жаъфар Муҳаммад Термизий, шеърият, “Ҳандасаи имрӯз”, поэма, бадиий ва фалсафий тафаккур, ирфоний ва фалсафий мазмунлар, уйғунлик.*

ABSTRACT

Jafar Muhammad Termezi is a renowned contemporary bilingual poet and one of the modern and postmodern poets. His poems, created in Persian-Tajik and Uzbek languages, deeply reflect philosophical and Sufi content. He is a poet who describes love, humanity life and nature in a marvelous way. So far, about twenty collections of poems and books of the philosopher poet have been published in Uzbekistan, Tajikistan and Iran and translated into several languages.

Jafar Muhammad Termezi's poems harmoniously combine classical and modern poetry, tradition and innovation, artistry and philosophy.

This article discusses the issue of harmony of artistic and philosophical thinking of Jafar Muhammad Termezi on the basis of his poem “Handasai imro 'z” (“Geometry today”), which is written in Persian-Tajik language.

Keywords: *Jafar Muhammad Termezi, poetry, “Handasai imro 'z”, poem, artistic and philosophical thinking, philosophical content, harmony.*

АННОТАЦИЯ

Джафар Мухаммад Термези – известный современный двуязычный поэт, а также один из современных и постмодернистских поэтов. В его стихах, созданных на персидско-таджикском и узбекском языках, глубоко отражены философское и суфийское содержание. Он поэт, который удивительным образом описывает любовь, человечество жизнь и природу. До сих пор около двадцати сборников стихотворений и книг поэта философа были изданы в Узбекистане, Таджикистане и Иране и переведены на несколько языков.

В стихах Джафара Мухаммада Термези гармонично сочетаются классическая и современная поэзия, традиция и новаторство, художественность и философия.

В этой статье обсуждается вопрос гармонии художественного и философского мышления Джафара Мухаммада Термези на основе его поэма «Handasai imro 'z» («Геометрия сегодня»), который написано на персидско-таджикском языке.

Ключевые слова: *Джафар Мухаммад Термези, поэзия, «Handasai imro 'z», поэма, художественное и философское мышление, философское содержание, гармония.*

КИРИШ

Жаъфар Мухаммад Термизий бир қарашда Шарқ мумтоз шеърятининг ғазал, қасида, маснавий, рубоий, дубайтий, фард, қитъа, мухаммас ва мустазод каби жанрларида қалам тебратиб катта муваффақиятлар қозонган шоир сифатида танилган бўлса, бошқа жиҳатдан илмий ва адабий жамоатчилик томонидан эркин ва оқ шеърларидаги замонавий руҳ ва тафаккури билан модерн шоир сифатида ҳам эътироф этилган. Бу ҳолатни шоирнинг илк шеърӣ тўплами – “Чашми борон” – “Ёмғирнинг кўзи” мажмуасига сўз боши ёзган таниқли адабиётшунос олим филология фанлари доктори, профессор Аҳмад Абдуллоев илғаб, шундай деган эди: “Жаъфар нафақат ғазал жанрида, балки эркин шеър бобида ҳам ютуқларга эришган. Унинг бу қабилдаги шеърлари янги топилмалар, дилрабо ифодалар ва нотакрор мазмунлар билан тўла.” [1,3]

Таниқли адабиётшуноснинг Жаъфар Мухаммад ижоди ҳақидаги ушбу башорати вақт ўтиши билан шоирнинг кейинги шеърӣ тўплам ва китобларида ўз исботини топди. У тўпламдан тўпламгача, шеърӣ сайланмадан сайланмагача модерн ва постмодерн шоир сифатида ҳам, классик услубда ижод қилувчи ғазалнавис, қасиданавис ва маснавийнавис шоир сифатида ҳам ўз мавқеини мустаҳкамлаб борди. Йиллар ўтиб, Жаъфар Мухаммад Термизий ўз

ижодий ва илмий изланишлари билан улуғ адабиётшунос ва тасаввуфшунос олим филология фанлари доктори, профессор Нажмиддин Комилов назарига тушди. Устоз Нажмиддин Комилов шоирнинг ўзбек тилидаги илк шеърий китоби – “Кўзгу ҳайрати” тўпламига сўзбоши ёзар экан, унинг ижодидаги анъанавийлик ва замонавийлик тамойилларининг уйғунлигини ҳам кўздан қочирмай, жумладан, шундай баҳо берди: “Жаъфар Муҳаммад қадимий анъаналаримизни давом эттириб, икки тилда ижод қилаётган шоирларимиздан. Тожик тилида унинг тўртта шеърий тўплами нашр этилди, шеъру шуур мухлислари диққатини жалб этди. Жаъфар Муҳаммаднинг “Кўзгу ҳайрати” деб номланган шеърлар тўпламида эса ўтган асрнинг 90-йиллари бошидан ҳозиргача ёзилган ўзбекча шеърлари жамланган. Жаъфар ўзига хос шоир, унинг шеърларини ўқисангиз, қадимий ғазалчилик анъаналарини ҳам, ҳозирги замонда урф бўлган модерн услуби изларини ҳам, инсон ва табиат, руҳ ва коинот “қардошлиги”га ишора этувчи фавқуллода нозик ва ҳайратланарли бадиий тасвирларни ҳам кўрасиз”. [2,3]

“Ҳандасаи имрўз” (“Бугун геометрияси”) Жаъфар Муҳаммад Термизийнинг форс-тожик тилида ёзган машҳур поэмаси бўлиб, унда шоир замонавий ҳаёт, ҳаёт моҳияти, ҳаёт мураккабликлари, ўтмиш ва бугун, инсон моҳияти, ўзликни англаш, бугунги давр инсони руҳиятидаги эврилишлар... каби ўнлаб фалсафий муаммоларни бадиий идрок этиш орқали ўқувчига тақдим этади.

Поэмадаги “ҳандаса” (геометрия) атамаси рамзий маънода ишлатилади. “Ҳандаса” ҳаётдаги тартиб, уйғунлик ва гўзалликни англатади. Шоир поэмада бугунги кунда юз бераётган ўзгаришларни, инсоннинг ички курашлари, руҳий эврилиш ва эзилишлари, инсоннинг ўзлигини топиш йўлидаги изланишларини акс эттиради.

Ушбу поэмада қуйидаги учта фалсафий асоснинг бадиий талқинларини мушоҳада этиш мумкин:

1. *Уйғунлик*: Ҳаётнинг мувозанати, инсон руҳининг гўзаллиги ва ботиний сокинлиги.

Шоир ҳаётни геометрик шакллар билан солиштиради, бу орқали ҳаётнинг мувозанатини ва гўзаллигини акс эттиради. Уйғунлик ва тартибга урғу бериш орқали, инсон ҳаётида ҳар бир нарса ўз ўрнини топиши кераклигини таъкидлайди.

2. *Қийинчиликлар*: Бугунги дунёда юзага келаётган сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва ахлоқий муаммолар ва инсоннинг глобаллашув давридаги салбий жиҳатларга қарши кураши.

Кундалик ҳаётда инсонлар турли хил қийинчиликлар ва ноаниқликлар билан юзма-юз келадилар. Бу қийинчиликлар рухий ва ҳиссий жиҳатдан инсонларни чарчатади. Шоир буларни тасвирлаб, ўқувчини ҳаётнинг реал муаммолари ҳақида ўйлашга ундайди.

3. *Ўзликни топиш*: Инсоннинг ўзлигини, ҳақиқийлигини ва ҳаётдаги асл мақсадини излаш жараёни.

Шоир инсоннинг ўзлигини, асл мақсадини ва ҳаётдаги йўлини топиш жараёнини таърифлайди. У ўзининг ички дунёсида амалга оширадиган изланишлар, ўзгаришлар ва шахсий ривожланишни ёритади.

Жаъфар Муҳаммад Термизий ўз поэмасида ижтимоий ҳаётдаги ноаниқлик ва мураккабликларни бадиий тарзда ифодалаб, ўқувчи қалбида чуқур ҳис-туйғуларни уйғотади. Ушбу асар замонавий ҳаётга ва ундаги муаммоларга эътибор қаратади, шунинг учун поэмадаги тасвирлар ҳар биримизга таниш манзараларни эслатади.

Методология ва таҳлил:

“Ҳандасаи имрўз” поэмасида Жафар Муҳаммад Термизий ҳаётнинг мураккаблигини, инсоннинг ички изтироблари ва зиддиятларини янги ащёлар билан тасвирлайди.

Тарз ва услуб:

- *Рамзий маъно*: Шоир геометрик тушунчаларни, масалан, “учбурчак”, “тўртбурчак”, “доира”, “чизиқ”, “хат”... каби ўнлаб ҳандасий шаклларни рамз сифатида ишлатиб, ҳаётнинг ўзига хослигини ва уни тушуниш заруратини таъкидлайди.

- *Ташбиҳлар*: Шоир поэмада турли хил ташбиҳлар ва образлар орқали ҳис-туйғуларни кучайтиради, бу билан ўқувчи эътиборини кўпроқ ўзига жалб этишга эришади.

“Ҳандасаи имрўз” поэмасида Жафар Муҳаммад Термизий фалсафий ва ирфоний мазмунларни бадиийлик билан уйғунлаштиради. Ушбу поэма бизни кундалик ҳаётдаги муаммолар ва қийинчиликларни янада чуқурроқ англашга, шунингдек, ўзлимизни топишга ундайди.

Шеърни илмий тарзда тушунтирганда, бир нечта асосий жиҳатларини таъкидлаш мумкин:

1. Фалсафий асослар:

- *Тартиб ва мувозанат*: Шоир геометрик шакллар орқали ҳаётнинг тартиб-интизоми ва мувозанатини ифодалайди. Бу инсон ҳаёти ва табиатда мавжуд

бўлган мувозанатни англатади. Фалсафий жиҳатдан, бу ҳар бир нарсанинг ўз ўрнини топиши ва бир-бирига алоқадорлигини кўрсатади.

- *Ўзлик ва ўзгариш*: Шоир ўзликни англаш ва ички ўзгаришга эришиш жараёнини тасвирлайди. У инсоннинг ички дунёси ва унинг ташқи дунё билан ўзаро алоқадорлигини таҳлил қилади. Бу ўз-ўзини англаш ва ўзгаришларни қабул қилиш фалсафаси билан боғлиқ.

2. Ирфоний мазмунлар:

- *Рухий изтироблар ва эврилишлар*: Поэмада инсон руҳининг ички курашлари ва қийинчиликлари акс этади. Бу, ирфоний тушунчаларда, нафс, ҳис-туйғулар ва руҳий ҳолатларни енгиш орқали мукамалликка еришиш йўлидаги ҳаракатни англатади.

- *Муҳаббат ва юксаклик*: Шоир ўзининг руҳий изланишларини муҳаббат ва ўзаро лик орқали кўрсатади. Ирфоний анъаналарда ишқ-муҳаббат ҳақиқий мақсад ва руҳий юксакликка эришишнинг асосий манбаи сифатида қаралади.

3. Рамзий тушунчалар:

- *Геометрик тасвирлар*: Геометрик тушунчалар шоирнинг ҳаёт ҳақидаги фалсафасини янада бойитади. Поэмада ҳар бир геометрик шакл ўзига хос рамзий маънога эга бўлиб, ҳаётдаги тартиб, мувозанат (мутаносиблик, уйғунлик) ва гўзаллик билан бирга уларнинг акс ҳолати – тартибсизлик, номуносивлик ва хунукликни ҳам ифодалайди.

Фалсафий-ирфоний мазмун ва мотивлар “Ҳандасаи имрўз” поэмаснинг туб мазмун-моҳиятини очиб беришга хизмат қилади. Шоир ҳаётнинг мураккаблигини, инсон руҳиятининг кўп қирралилигини ва ўз-ўзини англаш йўлидаги изланишларнинг қийинчилигини ифодалаб беришга интилади. Бу поэмани илмий жиҳатдан таҳлил қилганда, бир нечта муҳим жиҳатларга эътибор қаратиш мумкин:

1. Фалсафий назариялар:

- *Инсон, жамият, ҳаёт ва табиат*:

Жаъфар Муҳаммад Термизий ҳаёт ва табиатни геометрик қоидалар билан ўлчар экан, улар ўртасида мувозанат ва тартиб борлигини, бу мувозанат ва тартибларга амал қилиш лозимлигини таъкидлайди. Бу ерда ҳаётнинг фалсафий жиҳатлари – тартиб, мантиқ ва гўзаллик келтирилади. Геометрик тушунчалар ҳаётнинг мувозанатини ифодаловчи рамз сифатида ишлатилади.

Инсон ва ўзлик:

Поэмада инсоннинг ўзлигини топиш жараёни, унинг ички курашлари ва ташқи муҳит билан алоқалари кўриб чиқилади. Жаъфар Муҳаммад Термизий инсоннинг ўзлигини англаш учун ички тинчлик ва мувозанатга эришиш зарурлигини ифодалайди. Бу фалсафий ёндашув, шахснинг ички ҳолатини ва ҳаётий мақсадини аниқлашга ёрдам беради.

2. Ирфоний мазмунлар:

• Рухий изланиш:

Шеърда рухий изланиш, инсоннинг маънавий ўсиши ва унинг улуғворлигини англаш масалалари кўтарилди. Шоир инсоннинг рухий ривожланишига эътибор қаратиб, ўз ички дунёсини кашф этишга чақиради.

• Маънавий мувозанат:

Ҳаётдаги турли хил қийинчиликлар ва муаммолар, рухий тинчлик ва мувозанатни йўқотишга олиб келиши мумкин. Термизий, инсоннинг ўзлиги ва маънавияти ўртасидаги мувозанатни сақлаш зарурлигини таъкидлайди.

3. Символизм ва рамзлар:

• Геометрик рамзлар:

Ҳаётнинг тартиб ва гўзаллигини англатадиган геометрик шакллар (масалан, доира, учбурчак) орқали Жаъфар Муҳаммад Термизий ҳаётнинг мураккаблигини ва мувозанатини ифодалайди. Бу рамзлар, ҳаётнинг ҳар бир жиҳати ўз ўрнида муҳим еканлигини кўрсатади.

• Қийинчиликлар ва уйғунлик:

Шоир ҳаётдаги қийинчиликларни, турли муаммоларни акс эттирган ҳолда, уларни енгиб ўтиш ва ўзликни англаш заруратини ифодалайди. Бу ёндашув, инсоннинг рухий ва маънавий етуклигини таъминлайди.

Жаъфар Муҳаммад Термизий “Ҳандасаи имрўз” поэмасида фалсафий ва ирфоний жиҳатларни уйғунлаштириб, ҳаёт муаммолари ва улар билан бирга ҳаёт гўзалликларини тасвирлайди. Ушбу поэма ўзликни топиш ва рухий юксалиш жараёнида инсон учун муҳим бир дастуруламал бўлиб хизмат қилади, инсоннинг ҳаётдаги уйғунлик ва гўзалликни англашига, ички осойишталик ва мувозанатга эришишига ёрдам беради.

“Ҳандасаи имрўз” поэмасида инсон руҳияти диалектикаси тасвирланган. Жаъфар Муҳаммад Термизий бу поэмада инсон ботинида кечаётган зиддиятлар, ғалаёнлар ва курашлар, унинг рухий-маънавий изланишлари ва ҳаётидаги ўзгаришларни тасвирлайди. Бу жараён қуйидаги ҳолатларда намоён бўлади:

1. Инсоннинг рухий изтироблари ва ички зиддиятлари:

• Шоир инсон руҳиятидаги изтироблар ва ички зиддиятларни тасвирлайди. Ҳаётдаги қийинчиликлар, муаммолар ва уларни енгиш жараёни инсоннинг ички дунёсидаги диалектик жараённи ифодалайди. Унинг фикрича, инсон ҳаётда дуч бўладиган ҳар бир қийинчиликни енгиш орқали ўзини янгилайди ва ривожланади.

2. Ички (зоҳирий) ва ташқи (ботиний) мувозанат:

• Жаъфар Муҳаммад Термизий инсоннинг ўз “Мен”ини, ўзлигини топиш жараёнида ташқи муҳит ва ички ҳолат ўртасидаги мувозанат ва уйғунликни таъминлаши зарур омил эканлигини таъкидлайди. Унинг поэмасидаги ушбу диалектик ёндашув инсоннинг ўзлигини англаш учун зарур бўлган ички (ботиний) ва ташқи (зоҳирий) алоқадорликнинг ўзаро муносабати ва мутаносиблигини ифодалаш учун хизмат қилади.

3. Ўзгариш ва ривожланиш:

• Инсоннинг руҳияти доимо ўзгаришда ва ривожланишда. Жаъфар Муҳаммад Термизий бу жараёнда ҳаётнинг мураккаблиги ва гўзаллигини келтириб, инсоннинг ҳаракатлари ва фаолиятларини диалектик контекстда кўришга ундайди. Ҳар бир қийинчилик ёки муваффақият, инсоннинг руҳиятига кучли таъсир қилади ва уни янги босқичга олиб чиқади. Бу ўз навбатида инсонда сифатий ёки миқдорий ўзгаришларни келтириб чиқаради. Ўзгариш ва ривожланиш ёки юксалиш масаласи Жаъфар Муҳаммад Термизий шеърятининг асосий мавзуларидан биридир, десак ҳам хато бўлмайди. Бу мавзу унинг ўзбек тилида ёзилган эркин ва оқ шеърларида ҳам алоҳида ўрин тутади. Жумладан, “Нур шаҳрига сафар” шеърини олайлик. Шеърнинг умумий мазмуни қарахлик, руҳий ланжликдан қутулиб, ёруғлик – ҳаёт гўзаллигини ҳис этиш ва ундан баҳраманд бўлиш ҳиссининг қўзғалишидир. Бироқ ана шу туйғу нур ва соя тимсоллари қиёси орқали ўзига хос бир таъсирчан тарзу тароват билан суғорилган:

Энди мен

Соялар шаҳрини тарк этгум.

Сўнгра Нур шаҳрига юзланиб

Қуёшнинг илоҳий шоҳкосасидан

Иссиқ нур ичгум.

Шеър замирида Ёруғликни тўсиб қўювчи, Ёруғликдан таҳликага тушувчи Соя девлари мазаммат қилинади, совуқлик – ҳаётсизлик даҳшати, сукут ва жимжитликнинг оғир, эзувчи мурда гавдасига нафрат ётади. Қўлланган ташбеҳлар ана шу ҳаётга зид кучлар, қалбни, мияни кемирувчи ҳашарот ва

жонзотлар тасвирида бўрттирилади ва шу заминда унга зид ҳаёт қуёшининг иссиқ нуридан ҳаракатга келган иссиқ қон кўтарилишлари қаламга олинади”. [2,3-4]

4. Уйғунлик ва зиддият:

Диалектик жараён, уйғунлик ва зиддият ўртасидаги муносабатларни ўз ичига олади. Шоир ҳаётдаги зиддиятлар орқали ўзликни англаш ва мувозанатга эришиш жараёнини кўрсатади. Бу жараён инсонни руҳий ва маънавий жиҳатдан бойитади.

Умуман олганда, Жаъфар Муҳаммад Термизий “Ҳандасаи имрўз” поэмасида инсон руҳияти диалектикасининг мураккабликларини гўзал тарзда тасвирлайди. Инсоннинг ички курашлари, ўзлигини англаш жараёни ва ҳаётдаги ўзгаришлар шоирнинг асарида марказий ўрин тутаяди.

“Ҳандасаи имрўз” поэмаси Жаъфар Муҳаммад Термизийни қуйидаги сифатлар ва тавсифлар билан танитади:

1. Фалсафий шоир:

- Термизий, ҳаёт ва инсон руҳиятини чуқур фалсафий нуқтаи назардан кўриб чиқади. Унинг асарларида мураккаб фикрлар, ҳаётнинг маъноси ва инсоннинг ўзлигини англаш масалалари ўрин олади.

2. Ирфоний шоир:

- Жаъфар Муҳаммад Термизий руҳий изланишлар ва маънавий юксалишга катта эътибор берадиган шоир. Жаъфар Термизий, ўз асарларида маънавий йўл ва руҳий тозалikka чақиради, бу еса уни ирфоний шоир сифатида ажратади.

3. Ҳаёт ва воқеиликка диалектик ёндашувчи шоир:

“Ҳандасаи имрўз” поэмасида диалектик жараёнлар – зиддиятлар, ўзгаришлар, ривожланиш ва мувозанат аниқ кўринади. У инсоннинг ички курашларини ва ҳаётдаги турли жиҳатлари ўртасидаги мувозанатни тасвирлаб беради.

Поэма инсонни руҳан ва маънаван юксалтиришда, шунингдек, ҳаётда ва жамиятда ўз ўрнини топиш ва ривожланишга ёрдам берадиган бир қатор муҳим жиҳатларни ўз ичига олади:

1. Ички изланиш, ботиний кашф ва ўзликни англаш:

Поэмада Жаъфар Муҳаммад Термизий инсонни ўз ички дунёсини кашф этишга, ўзлигини англаш ва ботин оламини англашга даъват этади. Бу жараён инсоннинг маънавий ўсишига хизмат қилади.

Инсоннинг ўзлигини англаш, ўз ички дунёсини кашф этиш зарурати. Афсуски, бугунги глобаллашув даврида кўплаб инсонлар ўзликликни йўқотаётганини ҳис қилишмайди.

2. Зиддиятлар ва мувозанатни сақлаш:

Инсон ҳаётида турли хил қийинчиликлар ва зиддиятлар мавжуд. Жаъфар Муҳаммад Термизий бу зиддиятларни енгиш ва мувозанатни сақлаш орқали инсоннинг руҳияти ва маънавияти юксалишига кўмаклашади.

Жаъфар Муҳаммад Термизий бу масалани кўтариб, инсонларга мураккаб вазиятларда ҳаётдаги зиддиятлар ва қийинчиликлар билан курашиш ва мувозанатни сақлашни тавсия этади.

3. Ҳаётнинг маъносини англаш:

Шоир ҳаётнинг мураккаблиги ва шу билан бирга гўзаллигини таъкидлаб, ўқувчини ҳаётнинг ҳақиқий маъносини англашга ундайди. Бу инсонни ҳаётда мақсад сари интилиш ва маънавий жиҳатдан ривожланиш борасида рағбатлантиради. Шоир замондошларини ҳаётнинг маъноси ва мазмун-моҳияти ҳақида чуқур ўйлашга чақиради.

4. Ижтимоий масъулият ҳисси:

Жаъфар Муҳаммад Термизий поэмада ўз ватани, ўз халқи ва миллатига бўлган буюк бир муҳаббатни акс эттиради. Бу ижтимоий масъулият ва жамиятда ўз ўрнини топиш зарурлигини англатади, чунки ҳар бир инсон жамиятнинг бир қисми сифатида ўз роли ва масъулиятини тушуниши лозим. Шоир жамият аъзоларини ўз ватани ва халқи олдида бўлган масъулиятини ҳис қилишга даъват этади.

5. Руҳий юксалиш:

Жаъфар Муҳаммад Термизий инсоннинг маънавий ўсиши, руҳий юксалиши ва мақсадли ҳаёт кечириши заруратини уқтиради. Лирик қаҳрамон ўқувчини руҳий изланишлар ва маънавий сайру сафарларга чақиради. Бундай позитив ёндашув ҳар бир инсонни ҳаётда ва жамиятда самарали умр кечиришга ундайди. Жаъфар Муҳаммад Термизий одамларни руҳий юксалишга чақиради, бу эса бугунги давр инсонига ҳаётнинг маъносини англашига, руҳий инкирозлардан қутулишига ёрдам беради. Файласуф шоирнинг фикрича, инсонлар кўпинча маънавий жиҳатдан юксалиш учун доимий ҳаракат ва изланишда бўлишлари керак.

Умуман олганда, “Ҳандасаи имрўз” поэмаси инсонни руҳан ва маънаван юксалтиришга ёрдам беради. Поэмадаги теран фикрлар ва ғоялар инсонга ҳаёт мазмун-моҳиятини англаш, ҳаётда ўз ўрнини топиш ва ривожланиш учун зарур маслаҳатлар беради.

“Ҳандасаи имрўз” поэмаси бугунги давр инсони учун ўзига хос аҳамиятга эга. Ушбу сатрлар ва уларнинг мазмуни бугунги кун инсонининг руҳий ва маънавий ривожланишига катта таъсир кўрсатади:

*Инак,
Айнак
Ба суроғи ман
Меояд.
Аз ман
Ҳатман
Суол дорад.[4,15]*

“Айнак” (кўзойнак) тушунчаси символик маънога эга. “Айнак” инсоннинг ўзига қараши, ўзини таҳлил қилиш жараёнини ифодалайди. Инсон ўз ҳаёти ҳақида чуқур ўйлаши, инсон, борлиқ, табиат ва жамият муаммолари ҳақида ўзига ўзи саволлар бериб ўзидан жавоб топиши кераклигини таъкидлайди. “сўроқлаш” ва “савол бериш” тушунчалари, ҳаётдаги изланиш ва ўзини англаш заруратини кўрсатади. Шунингдек. “айнак” (кўзойнак”) “вақт” рамзидир. “Вақт” Жаъфар Муҳаммад шеърлятида, айниқса, унинг эркин ва оқ шеърларида ҳам поэтик образ ва ҳам фалсафий категориядир. Шоир “Вақт”ни поэтик образ ва фалсафий категория сифатида модерн йўналишидаги бир қатор шеърларида муваффақиятли ишлатган. Бу ҳолатни унинг ўзбек тилидаги шеърларида ҳам кузатишимиз мумкин. Жумладан, “Жаъфар Муҳаммад “Вақт анатомияси” шеърида вақт моҳиятининг турли қирраларини бирмунча кенгайтирилган ва тафсиллаштирилган тарзда кўрсатиб беришга уринади. Унинг наздида вақт гоҳида шошилмаслик ва донишмандлик рамзи бўлган тошбақага, гоҳида сукунатни кўққисдан бузувчи қурбақага... ўхшаб кетади:

*Вақт –
чопиш бўйича
чемпион бўлган
бир қуён билан
пойгага тушган
зил-замбил донишманд тошбақа.
Вақт –
туннинг шап-шаффоф
ойналарини
чил-чил-чил синдирган
қўшиқчи қурбақа”.[3,7]*

Жафар Муҳаммад Термизий “Ҳандасаи имрӯз” поэмасида талмех санъатидан унумли фойдаланади. Жумладан, “Пири Устура” (Асотир пири) деганда мифология устози – Фирдавсийга ишора қилади. Талмех санъати асарнинг фалсафий моҳияти ва тарихий контрастини кучайтирган:

Ҳамоса

Дар кӯҳи пири Устура

Хок шуда буд.[4,15]

Шоир ўтмиш ва келажакни таққослайди, улар ўртасидаги умумийлик ва тафовутларни топади, инсон руҳиятида кечаётган эврилишликлар, ўзликни англаш жараёни ва ҳаётдаги мағлубиятларни тасвирлайди. Шоир инсон ҳаётидаги мураккабликлар ва руҳий изланишларни чуқур ёритишга эришади:

Рубоӣ

Дар сӯғи Пири майфурӯшон

Майзада

Гиребончок

Синачок шуда буд.

Надорад.

Ғазал низ

Баъд аз Мавлавӣ

Саъдий,

Ҳофиз...

Ҷавон нест...[4,15]

Бу ерда “Пири майфурӯшон” (майфурушлар пири) ва “рубоӣ” тушунчалари келтирилади. “Майфурушлар пири” буюк рубоӣнавис ва файласуф шоир Хайёмга киноядир. “Рубоӣ” қисқа ва лўнда, аммо чуқур фалсафий маъноларга эга бўлган кичик шеърӣ жанрдир. “Пири майфурӯшон” инсоннинг ички изланиши ва руҳий ҳолатининг рамзи сифатида кўринади. Бу ўринда маънавий етуклик ва ички изланишлар натижасида юзага келадиган ҳиссиётлар назарда тутилган. “Мегирад” (йиғлайди) сўзининг ишлатилиши, инсоннинг руҳий оғриқларини ва ички ғалаёнларини акс эттиради.

Шоир Мавлоно Румӣ, Саъдий ва Ҳофиз каби буюк шоирларнинг номларини келтирар экан, шеърятнинг бугунги кунда ахамиятсиз бир нарсага айланиб бораётганини катта таассуф ва чуқур дард билан ифода этади. Бу ерда

“шеърият” деганда инсоний фазилатлар, инсоннинг асл табиати, покиза ҳис-туйғуларнинг кундан-кунга сўниб бориши назарда тутилган.

Жаъфар Муҳаммад Термизий инсон руҳиятидаги изланиш, маънавий ўсиш, авлодлар орасидаги фарқ ва маънавий етуклик ҳақида чуқур фикр юритади. У буюк шоирлар ва уларнинг асарлари орқали, инсоният тарихида маънавийнинг аҳамиятини таъкидлайди. Ушбу сатрлар, ўқувчига ўзлигини англаш ва ички изланиш жараёнида самимий бўлиш зарурлигини эслатади:

*Ман,
Эй Ҳамватан,
Мехостам, худамонӣ
Бо ту
Чанд калима,
Чанд ҳиҷо,
Чанд ҳарф
Қадам бизанам.*

*Инак,
Вақте ки мўҳои тилой
Ва чаимҳои оби як хонуми гарбӣ
Ба завқи шарқии ман,
Ки ба чаимҳои тоҷикона
Ошиқ буд,
Ҳучум мекунад,
Ман,
Чӣ гуна аз Ғазал
Дам бизанам?*

Бу байтларни фалсафий ва адабий нуқтаи назардан қисқача таҳлил қилиб ўтамыз.

Фалсафий таҳлил:

1. Ўзлик ва идентификация:

○ “Ман, Эй Ҳамватан” ибораси орқали шоир ўзлигини ва ватандошларини ҳурмат қилади. Бу шахсий ва ижтимоий идентификация масаласини кўрсатади. Инсон ўзига ва ўз ватанига нисбатан масъулиятни ҳис қилади.

2. Маънавий изланиш:

○ “Мехостам, худамонӣ” (хоҳлардимки, ўзимизча...) ибораси, шоирнинг маънавий изланишларини, ўзлигини англаш ва ички ҳис-туйғуларини ифодалайди. У бир неча калима ва ҳарф билан ўз фикрларини етказиш ниятида.

3. Ғарб ва Шарқ ўртасидаги зиддият:

○ “Мўҳои тилоӣ” (“тилларанг сочлар”) ва “чашмҳои обии як хонуми рус” (бир рус хонимининг кўм-кўк кўзлари) каби образли тасвирлар Ғарб маданиятининг эстетик қийматини кўрсатади. Аммо шоир бунга ўзининг “завқи шарқий” (Шарқона дид)ини муқобил кўяди. Бу ҳолат, Ғарб ва Шарқ маданиятлари ўртасидаги зиддият ва мувозанатни ифодалайди.

4. Машҳур адабий мерос:

○ “Ман, / Чӣ гуна аз Ғазал / Дам бизанам?” иборалари шоирнинг ўзининг адабий меросига, айниқса, ғазал жанри (яъни, миллий қадриятлар)га бўлган муносабатини кўрсатади. Шоирнинг лирик қаҳрамони Ғарб маданияти таъсиридан қочиб, ўзининг шарқий илдизларига қайтмоқчи.

Адабий таҳлил:

1. Сатр ва ритм:

○ Сатрлар ўртасидаги ритм ва оқим шоирнинг ҳис-туйғуларини ифодалашда муҳим рол ўйнайди. Сатрларда бир-бирига боғланган фикрлар ва тасвирлар ўқувчини шоирнинг ички дунёсига чорлайди.

2. Рамзлар ва тасвирлар:

○ “Мўҳои тилоӣ” (“тилларанг сочлар”) ва “чашмҳои обий” (“кўк кўзлар”) тасвирлари ўзига хос символик маънони вужудга кетиради. Бу тасвирлар орқали шоир гўзаллик, севги ва руҳий ҳолатларни акс эттиради.

3. Тил ва услуб:

○ Юзаки қараганда шоир ўз фикрларини осон, содда ва тушунарли тилда баён қилганга ўхшайди, аммо аслида бундай эмас: шоир ўта фасоҳатли ва балоғатли тилда сўзлашади. Унинг баён услуби бошқаларникидан фарқ қилади: кутилмаган поэтик маънолар, кутилмаган образлар силсиласи, хаёлга келмаган бадий санъатлар, жумладан, ташбеҳ, киноя, истиора, талмеҳ, ташхис... унинг баён услубининг мураккаб композициялардан таркиб топганини кўрсатади. Энг муҳими, тўсатдан кутилмаган фикрнинг портлаб чиқиши ўқувчини ҳайратга солади.

Ушбу сатрлар Жаъфар Муҳаммад Термизий ижодида ўзлик, Ғарб ва Шарқ ўртасидаги зиддият ва мувозанат масалаларини, адабий мерос (миллий қадриятлар)га ҳурматни акс эттиради. Қуйидаги сатрларда шоир ўз ҳис-

туйғуларини ва руҳиятини ифодалаш орқали ўқувчини чуқур фикрлашга ундайди:

*Ҳоло
Имрӯз
Ба ҳоли ғазалсаро
Механданд.
Умри тақтеъ,
Матлаъ,
Мақтаъ,
Ба фано расидааст.*

*Замони давраҳо,
Доираҳо,
Гунбадҳо,
Шамсаҳо
Ба интиҳо расидааст.*

*Аҳди салтанати кунҷҳо –
Секунҷаҳо,
Чоркунҷаҳо,
Шашкунҷаҳо...
Фаро расидааст.*

*Имрӯз
Доира мукамал нест
Ва Замин низ
Мудаваар нест...[4,16-17]*

Бу тушунчалар “Ҳандасаи имрӯз” поэмасида чуқур фалсафий ва адабий мазмунни ўз ичига олади.

Фалсафий таҳлил:

1. Ғазал ва умр:

“Ҳоло / Имрӯз / Ба ҳоли ғазалсаро / Механданд” иборалари шоирнинг ўз ижоди ва ғазал санъатига нисбатан мураккаб ҳиссиётларини кўрсатади. “Умри тақтеъ, / Матлаъ, / Мақтаъ...” – бу ғазал жанри билан боғлиқ унсурларнинг

бугунги техноген давридаги аянчли вазиятини англатади. Ғазал жанри ва у билан боғлиқ тушунчалардан мақсад бугунги даврда тобора қадрсизланиб бораётган ўтмиш сабоқлари, тарихий хотира ва миллий қадриятлардир. Булардан мақсад эса инсон асолати ва асл табиатининг тобора бегоналашиб, узоқлашиб, тубанлашиб бораётганидир. Умрнинг тугаши ва ғазал жанрининг ўткинчилиги, ҳаётнинг вақтинчаликлигини ифодалайди.

2. Даврлар ва цикллар:

“Замони давраҳо, / Доираҳо, / Гунбадҳо” – бу иборалар вақтнинг даврлар ва доиралар кўринишида ҳаракатланишини кўрсатади. Уларнинг “ба интиҳо расидааст” дейиши, замон ва ҳаётнинг маълум бир босқичга етиб келганини англатади. Ҳаётнинг цикллари, ўзгаришлари ва чекловларини тасвирлайди.

3. Геометрик рамзлар:

“Аҳди салтанати кунҷо – / Секунҷаҳо, / Чоркунҷаҳо, / Шашкунҷаҳо” иборалари орқали шоир геометрик шаклларни ҳаётнинг мураккаблиги ва тартибини акс эттиришда ишлатади. Ушбу шакллар жамият, ижтимоий тузилмалар ва инсон ҳаётининг структуравий жиҳатларини кўрсатади.

4. Мувозанат ва ҳақиқат:

Имрӯз

Доира мукамал нест

Ва Замин низ

Мудаввар нест...[4,17]

Бу сатрлар бугунги кунда мувозанатнинг йўқолиб бораётганлигини ва ҳақиқийликнинг сийраклашиб, сохталашиб кетаётганлигини ифодалайди. Инсоннинг ўз-ўзини англаш жараёни ана шу аччиқ ҳақиқатларни чуқур англашдан бошланади.

Адабий таҳлил:

1. Ритм ва ҳиссиёт оқими:

Байтлар орасидаги ритм ва ҳиссиётнинг кучли оқими шоирнинг хис-туйғулари ва фикрларини талофатсиз тақдим этишда муҳим рол ўйнайди. Ҳар бир ибора ва сўз ўқувчини чуқур фикрлашга ундайди.

2. Символизм:

Шоир геометрик рамзлар ва ғазал шаклларида фойдаланиб, ҳаёт ва маънавиятнинг мураккаблигини ифодалайди. Бу символизм кўп маъноларни ўз ичига олган рамзий тасвирлар тизимини яратади.

3. Тил ва услуб:

Шоир ўз фикрларини аниқ ва кучли услубда ифодалайди. Ҳар бир сўз ва ибора, ўз маънавий ва фалсафий мазмуни билан бойитилган. Бу, ўқувчининг тасаввурини кенгайтиради.

Бу сатрлар Жаъфар Муҳаммад Термизийнинг ижодида ҳаёт, вақт, ғазал санъати (миллий қадриятлар) ва маънавият ҳақидаги чуқур фалсафий фикрларини ифодалайди. У инсон ҳаётининг вақтинчалигини ва мувозанатни йўқотганини кўрсатади. Бу ҳолат бугунги давр инсонига тегишлидир.

Шоир лирик қаҳрамоннинг ҳис-туйғулари, руҳий эврилишлари ва ички курашларини баён этган ҳолда ўқувчини инсон ҳаёти, маънавият ва ўзлигини англаш ҳақида ўйлашга чорлайди:

*Имрӯз
Равандағони тариқат
Кажкӯл
Ва либоси жанда
Надоранд.*

*Имрӯз
Маъшуқае ба ноз
Номаҳои дуру дароз
Намехонад:
Зеро
Ин гуна номаҳо
Хонанда надоранд.*

*Имрӯз
Бозорҳо гӯёянд,
Аммо
Маҳфилҳо не.
Имрӯз
Мобилҳо,
E-mail-ҳо
Шайдоянд,
Аммо
Дилҳо не.*

Имрӯз

*Хотираҳо,
Манзараҳо,
Маъноҳо
Дар дискҳо,
CD ҳо
DVD ҳо
Сайтҳо,
Флешҳо
Маҳфузанд,
Аммо
Дар мо не.*

*Дунё
Тарҳи ҳандасаши худро
Иваз кардааст.
Инсон низ.[4,17-18]*

Бу сатрларда шоир лирик қаҳрамоннинг ички кечинмалари ва бугунги инсон руҳиятидаги эврилишларни тасвирлайди. Келинг, ҳар бир қисмни фалсафий ва адабий жиҳатдан таҳлил қилайлик.

Фалсафий таҳлил:

1. Руҳий изоляция:

“Равандағони тариқат / Кажкӯл / Ва либоси жанда / Надоранд” – бу иборалар орқали шоир, руҳий изланишдаги инсонлар, яъни тасаввуф ва маънавият йўлида юрувчилар, ўзларининг ҳақиқий кимлигини йўқотганини кўрсатади. Бугунги кунда бундай инсонлар учун анъанавий маънавият ва диний қадриятлар аҳамиятиз бўлиб қолган.

2. Муносабатлар ва муҳаббат:

*Имрӯз
Маъшуқае ба ноз
Номаҳои дуру дароз
Намехонад:
Зеро ин гуна номаҳо
Нависанда надоранд.[4,17]*

Шоир бугунги инсонлар орасидаги муносабатларнинг сиртига эътибор қаратади. Анъанавий севги ва самимийлик ўрнини замонавий алоқа воситалари босиб олмоқда, бу эса муҳим ҳиссиётларнинг сўнишини англатади.

3. **Ижтимоий муносабатлар:**

“Имрўз / Бозорҳо гўёянд, / Аммо / Маҳфилҳо не” — шоир бугунги жамиятда ижтимоий муносабатларнинг ўзгаришини кўрсатади. Иқтисодий муносабатлар ва савдо-сотик одамлар орасида ривожланиб бораётган бўлса-да, соғлом ижтимоий муҳит ва самимий дўстликлар йўқолиб бормоқда.

4. **Маънавий рақамлашув:**

“Хотираҳо, / Манзараҳо, / Дар дискҳо.../ Сайтҳо, / Флешҳо / Маҳфузанд, Аммо / Дар мо не” — бу сатрларда маънавий ҳис-туйғуларнинг рақамли муҳитга ўзгариши ифодаланади. Инсонларнинг ҳақиқий ва табиий ҳис-туйғулардан маҳрум қолиши, муносабатлар ва алоқаларнинг замонавий технологияларга кўчиши инсон руҳий ҳолатини оғирлаштиради.

5. **Дунё ва Инсон:**

“Дунё / Тарҳи ҳандасаи худро / Иваз кардааст. / Инсон низ” – бу қисмда шоир дунёнинг ўзгаришларини ва инсоннинг бу ўзгаришларга қандай мослашишини кўрсатади. Инсон руҳияти замон муаммолари билан бирга эврилади, лекин бу эврилишлар янги муаммоларни келтириб чиқаради.

Адабий таҳлил:

1. **Ритм ва услуб:**

Сатрлар ўртасидаги ритм, шоирнинг фикрларини самарали тарзда ифодалашга ёрдам беради. Тизимли тузилиш ва бир хил услуб, ўқувчини лирик қаҳрамоннинг ички курашларига жалб қилади.

2. **Символизм:**

Шоир “мобиллар”, “дисклар”, “сайтлар”... каби замонавий атрибутлар орқали ўзининг маънавий масалаларини ифодалашда муҳим символларни қўллайди. Бу рамзлар замонавий ҳаётда маънавиятнинг йўқолишини акс эттиради.

3. **Таққослаш ва контраст:**

Шоир анъанавий ҳаёт ва замонавийликни бир-бири билан поэтик тарзда таққослайди. Бу контраст ўқувчида маънавий изланиш ва ўзликни англаш заруратини туғдиради.

Жаъфар Муҳаммад Термизий поэмасида бугунги инсоннинг руҳий эврилишлари, умуминсоний ва миллий қадриятларнинг қадрсизланиши, инсониятнинг маънавий инқирози тасвир этилади. Лирик қаҳрамон давр

дардини ифода этган ҳолда, замонавий ҳаётда маънавият, севги ва инсоний муносабатларнинг салбий томонга қараб ўзгараётганидан изтироб чекади. Шоир ўқувчини ўз ички ҳолатини чуқур идрок этишга, ҳис-туйғуларини англаш ва замонавий дунёдаги ҳақиқий маънавиятни топишга ундайди:

*Ҳар чӣ дар вучуд,
Зехн,
Эҳсос,
Ва шуъури инсонҳо
Ба шакли мусаттаҳ
Вучуд дошт,
Имрӯз
Ба шакли чандгӯшай
Зухур мекунад.*

*Хатте
Бе рӯйи хотир
Дар ҳучайраҳои зехн
Хутур мекунад.*

*Доираҳои васлро
Аз боло
Ба пойин,
Аз рост
Ва чап
Убур мекунад...[4,18-19]*

“Ҳандасаи имрӯз” шеърининг ушбу қисмида шоир инсон руҳиятидаги ўзгаришлар ва замонавий ҳаётнинг маънавий кўринишларини чуқур таҳлил қилади. Келинг, ҳар бир қисмни фалсафий ва адабий жиҳатдан кўриб чиқамиз.

Фалсафий таҳлил:

1. Инсоннинг руҳий ҳолати:

○ “Ҳар чӣ дар вучуд, / Зехн, / Эҳсос, / Ва шуъури инсонҳо” иборалари инсоннинг онг ва руҳиятидаги барча жиҳатларни акс еттиради. Бу байтда шоир, инсоннинг ички ҳолатининг ҳар бир жиҳатини, яъни зиҳин, ҳис-туйғу ва идрокни тасвирлайди, бу еса руҳий ўзгаришлар ва келажақдаги еврилишларни кўрсатади.

2. Шакл ва структуравий ўзгаришлар:

○ "Ба шакли мусаттаҳ / Вучуд дошт, / Имрӯз / Ба шакли чандгӯшай Зухур мекунад" – бу ерда шоир, анъанавий шакл ва тузилмаларнинг ўзгаришини кўрсатади. Мусаттҳаҳ шакли (тўртбурчак) ва бундан кейинги "чандкунжа" (кўп бурчак) тушунчалари, замонавий ҳаётдаги мураккаблик ва тартибсизликни англатади. Бу, инсон руҳиятининг замонавийизацияга мос равишда ўзгаришини ифодалайди.

3. Ўнг ва чап, юқори ва паст:

○ "Доираҳои васро / Аз боло / Ба пойин, / Аз рост / Ба чап" – бу иборалар ўзаро алоқалар ва ижтимоий структураларнинг ўзгаришини акс эттиради. Улар, инсоннинг ички ва ташқи муҳитдаги ўзаро боғланишларини кўрсатади. Бу ўзгаришлар, ҳаётнинг мураккаблигини ва инсон руҳиятидаги қийинчиликларни ифодалайди.

Адабий таҳлил:

1. Ритм ва сифат:

○ Байтлар ўртасидаги ритм, шоирнинг ҳис-туйғуларини ва фалсафий фикрларини тақдим этишда кучли рол ўйнайди. Улар бир-бирини тўлдирувчи маъноларни ўз ичига олади ва ўқувчини лирик қаҳрамоннинг ички ҳолатига жалб қилади.

2. Символизм:

○ Шоир геометрик шаклларни (мусаттҳаҳ ва чандкунжа) рамз сифатида ишлатиб, маънавий ҳаётдаги ўзгаришларни ифодалайди. Бу символизм ўқувчини ҳаётнинг мураккаблигини ва инсон руҳиятининг ўзгарувчанлигини англашга ундайди.

3. Тил ва услуб:

○ Шоирнинг тили фасоҳатли ва таъсирчан. У ҳар бир иборани ўз маънавий ва фалсафий мазмуни билан бойитади. Бу ўқувчининг тасаввурини кенгайтиради ва уни чуқур фикрлашга ундайди.

Юқоридаги сатрлар инсон руҳиятидаги ўзгаришларни, замонавий ҳаётнинг мураккаблигини ва маънавий-ахлоқий меъёрларнинг ўзгарганини кўрсатади. Шоир қуйидаги сатрларда ўз ҳис-туйғуларини гўзал тарзда ифодалаш орқали ўқувчини замонавий дунёда ҳақиқий маънавиятни излашга, ички руҳий муаммоларни англашга ва ҳаётнинг мураккаб томонларини кўришга ундайди:

Ҳоло

Ту кучой,

эй Ҳамватан!

Нишеманат

Дар кадомин қазира аст?

*Қазираат
Сабти ном
Дар кадом як харита аст?*

*Нишоният
Дарҷишуда
Дар кадом як ҷарида аст?
Ман
Дар ин баҳри таҳамтан
Қоиқа танҳоям.*

*Ман
Ҳатман
Ба суроғи ту,
Эй Ҳамватан,
Меоям!*

*...Аммо
Ту кучой?[4,20]*

“Ҳандасаи имрӯз” поэмасининг охиридаги ушбу сатрлар шоирнинг фалсафий ва эстетик фикрларини кучли тарзда ифодалайди. Уларни фалсафий ва адабий жиҳатдан қисқача таҳлил қилиб ўтамыз:

Фалсафий таҳлил:

1. Идентификация ва излаш:

○ “Ту кучой, эй Ҳамватан?” ибораси шоирнинг ватан ва миллатга нисбатан чуқур изланишини акс еттиради. Бу савол инсоннинг ўзлигини англаш ва ҳаётда ўз ўрниини топиш заруратини ифодалайди. Лирик қаҳрамон ўз ватандошини излаш орқали ижтимоий ва маънавий бирлашувни истади.

2. Мавжудлик ва ўзлик:

○ “Қазираат / Сабти ном / Дар кадом як харита аст?” Инсонлар яккалиниб, ёлғизланиб, беганалашиб бормоқда. Лирик қаҳрамон эса ўз ватандоши ва замондошини излаш иштиёқида. “Жазира” ва “харита” тушунчалари шахсий ва ижтимоий идентификация масалаларини кўрсатади. Инсон ўз жойини, ўз тарихини ва маънавиятини қидиради.

3. Ёлғизлик ва изланиш:

○ “Ман / Дар ин баҳри таҳамтан / Қоиқа танҳоям”. Бу сатрда шоир ўзининг ёлғизлигини ва ички курашини акс еттиради. “Баҳр” (денгиз) ва “қоиқ”

(кема) тасвирлари, ҳаётдаги мақсад ва йўлни излаш жараёнидаги қийинчиликларни кўрсатади.

4. Умид ва қарор:

○ “Ман Ҳатман / Ба суроғи ту, / Эй Ҳамватан, / Меоям”. Шоир умидни ва мақсадга эришиш ниятини ифодалайди. У ўз ватандошини топишдан ноумид эмас. Бир куни албатта уни топишга умид боғлайди.

Адабий таҳлил:

1. Ритм ва структура:

○ Сатрлар ўртасидаги уйғунлик ва ўзаро алоқадорлик, ритм ва структура мутаносиблиги шоирнинг ҳис-туйғуларини ва мураккаб фикрларини кучлироқ ва таъсирчанроқ тарзда ифодалашга ёрдам беради. Ҳар бир савол ва байт ўқувчини ички руҳий ҳолатга жалб қилади.

2. Символизм:

○ Шоир символлар – рамзларнинг бадиий жилваларини яратади. Истиора ва киноя санъатларидан унумли фойдаланади. “Жазира”(орол) ва “харита” каби сўзлар символик маънога эга. “Жазира” бугунги давр инсонининг ёлғизлиги ва изланишлари жараёнини, “харита” эса ўз ўрнини англашда муҳим бўлган йўлни англатади.

3. Мавзу ва мотивлар:

○ Шоир, миллат, ўзлик, умид ва ёлғизлик каби мавзулар ҳақида сўз очади. Бу, ўқувчини замонавий инсоннинг ички муаммолари ва изланишлари ҳақида ўйлашга ундайди.

Жаъфар Муҳаммад Термизий ушбу сатрларда инсон руҳиятидаги ўзгаришларни, идентификация ва изланишларни, шунингдек, умид ва умидсизликни кучли ифодалашга муваффақ бўлади. Ўқувчи шоирнинг ички ғалаёнлари орқали ўзининг маънавий ҳолатини англашга, ўзлигини топишга ва ҳақиқатни тушунишга ундайди. Шоир лирик қаҳрамон орқали замонавий дунёда ҳаётнинг мураккаблигини ва шахсий мақсадларни излаш заруратини кўрсатади.

Жаъфар Муҳаммад Термизий шеърятининг бугунги давр Шарқ бадиий ва фалсафий тафаккуридаги ўрни ва аҳамиятини баҳолашда бир неча жиҳатларни кўриб чиқиш мумкин. Жумладан:

1. Фалсафий асослар:

Жаъфар Муҳаммад Термизий асарларида ўз замонасидаги фалсафий фикрлар ва тасаввуфий ғояларни чуқур бадиий таҳлил қилади. Унинг асарларида руҳият, маънавият ва инсоннинг ички изланишлари каби муҳим

мавзулар ўз ифодасини топган. Бу фалсафий асослар Шарқ шеърятининг кўплаб вакиллари учун илҳом манбаи бўлиб келган.

2. Ижоддаги ўзига хослик:

Жаъфар Муҳаммад Термизий ўз шеърятда кўп бурчакли геометрик шакллари символ сифатида ишлатиши орқали ҳаёт ва руҳиятнинг мураккаблигини ақс эттиришга эришади. Бу бадиий усул унинг шеърларига замонавийлик бахш этади. Бугунги глобаллашув даврининг салбий ўзгаришларига қарши туришда Жаъфар Муҳаммад Термизий ижодининг ўзига хос бадиий шакллари муҳим рол ўйнайди.

3. Инсон ва жамият:

Шоир инсоннинг руҳий ҳолати ва ижтимоий алоқаларига алоҳида эътибор қаратади. У, бугунги кунда ўзлигини йўқотган инсон ва замонавий муносабатлар ҳақидаги фикрларини баён этади, ўқувчиларга ўзлигини англаш ва маънавий ривожланиш учун янги йўналишлар тавсия этади.

4. Анъанавий ва замонавийлик:

Жаъфар Муҳаммад Термизий асарлари анъанавий Шарқ шеърятининг модернистик талқинидир. У анъанавий фалсафий ғояларни бадиият билан уйғунлаштириб, ўз ўқувчиларига тақдим этади.

5. Ҳаққонийлик ва маънавият:

Жаъфар Муҳаммад Термизий асарлари ҳақиқийлик ва маънавият ўртасидаги алоқадорликни ифодалайди. У замонавий технологиялар ва ижтимоий муаммолар ҳаётимизга жадал суръатлар билан кириб келганида ҳам, ҳақиқий маънавиятни сақлаб қолиш зарурлигини таъкидлайди.

Жаъфар Муҳаммад Термизий шахсияти ва инсоний фазилатлари қуйидаги жиҳатлар билан ажралиб туради:

1. Илм-фан ва маънавиятга интилиш:

Жаъфар Муҳаммад Термизий билимга ва маънавиятга юксак эътибор берган инсон сифатида танилган. У, тасаввуф ва фалсафага қизиқиш билдирган, бу орқали ўзининг маънавий сайру сулуқини ривожлантирган.

2. Инсонийлик ва ҳамдардлик:

Шоир ўз асарларида инсониятнинг турли сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий муаммоларига эътибор қаратган. Унинг лирик қаҳрамони ҳар доим бошқаларнинг дардини тушунишга, уларга ҳамдардлик кўрсатишга интилади, лирик қаҳрамонидаги бу хусусият эса Жаъфар Муҳаммад Термизийни инсонпарвар шоир сифатида намоён этади.

3. Ижодий салоҳият:

Жаъфар Муҳаммад Термизий шеърятда ўзига хослиги ва чуқур бадиий ифодалари билан ажралиб туради. Унинг асарларида маънавий изланишлар, замонавийлик ва анъанавий қадриятларнинг уйғунлиги ифодаланади. У шеърят орқали ўз фикрлари ва хис-туйғуларини самимий тарзда ифодалайди.

4. Тинчлик ва сабр-қаноат:

Шоир сабр-тоқат ва тинчликни қадрловчи инсон сифатида танилган. У ҳаётдаги қийинчиликларга қарши курашишдан тўхтамас экан, тинчлик, барқарорлик ва сабр-қаноатни инсониятнинг асосий қадриятларидан деб билади.

5. Умид ва изланиш:

Жаъфар Муҳаммад Термизий ўз асарларида доимо умид ва изланишни таъкидлайди. У инсонларга ўзликни топиш, яшашдан мақсадни англаш ва ҳаётда ўз мавқеини топиш йўлларини кўрсатади. Бу унинг ижтимоий ва маънавий қадриятларга бўлган ихлос ва ишончини акс эттиради.

6. Мухторият ва ўзликни англаш:

Жаъфар Муҳаммад Термизий ўзининг фалсафий-ирфоний ва ижтимоий-ахлоқий ғояларини, шоирона хис-туйғуларини бадиий тарзда ифода этиш жараёнида фикр эркинлигига алоҳида эътибор қаратади, мухторият ва дахлсизликни қадрлайди.

ЯКУНИЙ ХУЛОСА

Жаъфар Муҳаммад Термизий илм-фан, маънавият ва инсонийликни уйғунлаштирган модерн ва постмодерн шоир сифатида танилган. Шоирнинг улуғ фалсафий ғоялар ва маънавий қадриятларни акс эттирган бадиий ижоди кўплаб тадқиқотчиларнинг эътиборини жалб этиб келган. Унинг асарлари, фалсафий-ирфоний ғоялари ўзбек, тожик, эрон ва мисрлик адабиётшунос ва файласуф олимлар томонидан таҳлил ва тадқиқ этилган.

Жаъфар Муҳаммад Термизийнинг бадиий ва илмий ижоди бугунги давр Шарқ шеърятини ва фалсафий тафаккурида муҳим ўрин эгаллайди. Унинг асарлари инсон руҳиятининг мураккаблигини, ижтимоий муаммоларни ва маънавий юксакликка эришиш жараёнини акс эттирган.

Жаъфар Муҳаммад Термизий фақатгина ўз ижодида анъанавийлик ва замонавийликни уйғунлаштирган зуллисонайн шоир эмас, балки замонамиздаги етук фалсафий ва ирфоний тафаккур соҳиби ҳамдир. Унинг бадиий-эстетик ва фалсафий-ирфоний қарашлари замонавий Шарқ адабиётига сезиларли даражада ижобий таъсир кўрсатиб келмоқда.

ФОЙЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР (REFERENCES):

1. Абдуллоев А. Чанд сухан. / Чаъфар Муҳаммад. Чашми борон. Маҷмӯаи ашъор. – Тирмиз:”Чайхун”, 1997.
2. Комилов Н. Нур шаҳри мадҳияси. / Жаъфар Муҳаммад. Кўзгу ҳайрати. Шеърлар. – Тошкент: “Тамaddon”, 2010.
3. Шокиржон Олимов. Юрак юртидан Вақт салтанатигача./ Жаъфар Муҳаммад. Вақт таъми. Шеърлар. – Тошкент: “Янги нашр”, 2018.
4. Чаъфар Муҳаммад. Ошиқи ишқ. Маҷмӯаи шеър (“Ишқ ошиғи”. Шеърлар тўплами, тожик тилида). – Тошканд: “Янги нашр”, 2011.